

Marknadskontroll av personlig
skyddsutrustning - Ett nordisk projekt

Market Control of Personal Equipment
- A Nordic Project

Marknadskontroll av personlig skyddsutrustning - Ett nordisk projekt

Market Control of Personal Equipment
- A Nordic Project

Marknadskontroll av personlig skyddsutrustning - Ett nordisk projekt Market Control of Personal Equipment - A Nordic Project

TemaNord 2004:515

© Nordisk Ministerråd, København 2004

ISBN 92-893-1000-6

ISSN 0908-6692

Tryk: Ekspresen Tryk & Kopicenter

Oplag: 360

Trykt på miljøvenligt papir som opfylder kravene i den nordiske miljøsvanemærkeordning.
Sælges gennem Nordisk Ministerråds salgsagenter, se listen på sidste side.

Nordisk Ministerråd

Store Strandstræde 18
DK-1255 København K
Telefon (+45) 3396 0200
Telefax (+45) 3396 0202

Nordisk Råd

Store Strandstræde 18
DK-1255 København K
Telefon (+45) 3396 0400
Telefax (+45) 3311 1870

www.norden.org

Det nordiske arbejdsmiljøsamarbejde

bygger dels på den nordiske arbejdsmiljøkonvention fra 1990, dels på ”Program for Nordisk Ministerråds samarbejde på arbejdsmarkeds- og arbejdsmiljøområdet 1995-2000”. I samarbejdsprogrammet prioriteres en styrkelse af de grundlæggende principper for et bedre arbejdsmiljø. Endvidere satses på den intensive nordiske informationsudveksling om europæisk arbejdsmiljøsamarbejde samt en styrkelse af nordisk samordning på standardiseringsområdet. Ligeledes vil Nordisk Ministerråd fremme en fortsat prioritering af nordisk forskning på arbejdsmiljøområdet.

Nordisk Ministerråd

blev oprettet i 1971 som samarbejdsorgan mellem de nordiske landes regeringer. Ministerrådet fremlægger forslag til Nordisk Råds sessioner, viderefører rådets rekommandationer, rapporterer til Nordisk Råd om samarbejdets resultater og leder arbejdet inden for de forskellige emneområder. Samarbejdet koordineres af samarbejdsministrene, der er udpeget af det enkelte lands regering. Ministerrådet træder sammen i forskellige sammensætninger - afhængigt af hvilke spørgsmål, der skal behandles.

Nordisk Råd

blev oprettet i 1952 som et samarbejdsorgan mellem de folkevalgte forsamlinger og regeringer i Danmark, Island, Norge og Sverige. Finland indtrådte i 1955. Færøernes, Grønlands og Ålands delegationer indgår i henholdsvis Danmarks Riges og Finlands delegationer. Rådet består af 87 medlemmer. Nordisk Råd er initiativtagende og rådgivende og har kontrollerende opgaver i det nordiske samarbejde. Nordisk Råds organer er plenarforsamlingen, præsidiet og udvalgene.

Innehåll

Förord.....	7
Sammanfattning	9
Sammanfattning på finska	11
Sammanfattning på isländska	13
1 Bakgrund	15
2 Projektets mål och omfattning.....	17
3 Projektets organisation och genomförande	19
4 Resultat	23
5 Slutsatser och vidare uppföljning	29

Content

Preface	31
Summary.....	33
1 Background	35
2 The object and scope of the project	37
3 The organisation and realisation of the project	39
4 Results	43
5 Conclusions and further follow up	49

Förord

Enligt EG-s produktdirektiv är medlemsstaterna i EES skyldiga att genom marknads-kontroll se till att CE-märkning inte missbrukas samt att produkter som omfattas av direktiven inte släpps ut på marknaden eller tas i bruk om de innebär en risk för säkerheten.

I de nordiska länderna ansvarar arbetsmiljömyndigheterna i respektive land för marknads-övervakningen av personlig skyddsutrustning som används i arbetslivet. Konsument-myndigheterna ansvarar för övervakningen av personlig skyddsutrustning avsedd för privat bruk.

Projektets målsättning har i första hand varit att höja kunskapsnivån hos företag som tillverkar, importerar eller säljer personlig skyddsutrustning samt att kontrollera att företagen följer gällande lagstiftning.

Från de centrala nordiska myndigheterna har följande personer deltagit i projektet.

Danmark: Per Scherling och Gitte Herreborg Olsen, Arbejdstilsynet

Finland: Kauko Konttinen och Kaija Kivinen, Social- och Hälsovårdsministeriet, Arbetarskyddsavdelningen.

Island: Olafur Hauksson och Sigurdur Karlsson, Vinnueftirlit ríkisins

Norge: Jens Brynestad, Per Arne Larsen och Tor Solheim, Direktoratet for arbeidstilsynet

Sverige: Birgitta Carlsson, Bengt Johansson och Björn Andersson, Arbetsmiljöverket
Håkan Nilsson, Konsumentverket

Björn Andersson har varit projektledare. Projektet som finansierats av Nordiska Ministerrådet avslutades hösten 2003.

Solna i februari 2004

Björn Andersson

Sammanfattning

Nordiska Ministerrådet beviljade under 2002 -2003 medel för ett nordiskt projekt om marknads kontroll av personlig skyddsutrustning. Deltagande länder var Danmark, Finland, Norge, Island och Sverige.

Förutom deltagare från de nordiska ländernas arbetsmiljömyndigheter deltog även nordiska konsumentmyndigheter.

Projektet skulle inriktas mot att höja kunskapsnivån om gällande regler hos tillverkare/importörer och återförsäljare av personlig skyddsutrustning. Målsättningen med detta var att få företagen själva att se till att deras produkter uppfyller gällande krav. Vidare skulle stickprovskontroll av företagens produktsortiment genomföras.

Utbildnings- och informationsinsatser genomfördes i huvudsak under år 2002. Utbildningsinsatserna genomfördes i flera fall i samarbete med de nordiska ländernas branschorganisationer för personlig skyddsutrustning.

Stickprovskontrollen genomfördes under 2003. De nordiska länderna kontrollerade olika typer av personlig skyddsutrustning. Ett antal skyddsskor och en typ av skyddshjälm lämnades även in för provning.

Resultatet av projektet visar att det finns ett stort intresse hos marknads aktörer att få information och utbildning om vilka regler som gäller för dem som tillverkar/importerar och säljer personlig skyddsutrustning.

Resultatet av stickprovskontrollen visar i jämförelse med de tidigare genomförda projekten att det har blivit en avsevärd förbättring av situationen på marknaden beträffande CE-märkning och bruksanvisningar. De tidigare nordiska projekten genomfördes 1995-1996 samt 2000-2001. Återkommande marknads kontrollinsatser ger således resultat.

Resultatet av provningarna blev att två par skyddsskor och skyddshjälmen ej klarade samtliga krav i tillämpliga standarder.

Sammanfattningsvis har det redovisade projektet, liksom de tidigare projekten, visat att samarbete mellan olika länder ger en effektivare och mindre kostsam marknads kontroll.

Yhteenveto

Pohjoismaiden ministerineuvosto myönsi vuosina 2002 - 2003 varoja pohjoismaiseen henkilönsuojainten markkinavalvontahankkeeseen. Hankkeeseen osallistuivat Islanti, Norja, Ruotsi, Tanska ja Suomi.

Työsuojeluviranomaisten lisäksi hankkeessa oli mukana myös pohjoismaisia kuluttajaviranomaisia.

Hankkeen tarkoituksena oli vaikuttaa siihen, että suojainten valmistajat, maahantuojat ja jälleenmyyjät tuntuivat paremmin voimassa olevat säädökset ja määräykset. Tavoitteena oli saada yritykset itse huolehtimaan tuotteidensa vaatimustenmukaisuudesta. Markkinoilla olevien suojainten vaatimustenmukaisuutta myös valvottiin pistokoeluntoisin tarkastuksin.

Hankkeen koulutus- ja tiedotusvaihe toteutettiin pääasiassa vuoden 2002 aikana. Koulutustilaisuudet järjestettiin useimmiten yhteistyössä kunkin maan suojainten valmistajia ja myyjiä edustavan järjestön kanssa.

Suojainten valvontatarkastukset tehtiin vuoden 2003 aikana. Kukin pohjoismaa tarkasti tietyn tyyppisiä suojaimia etukäteen sovitun työnjaon mukaan. Lisäksi testautettiin muutama suojajalkine ja yksi suojakypärä.

Hanke osoitti, että henkilönsuojainten valmistajat, maahantuojat ja myyjät ovat hyvin kiinnostuneita saamaan tietoa ja koulutusta heitä koskevista säädöksistä ja määräyksistä.

Tarkastustulokset osoittavat, että suojainten CE-merkinnöissä ja käyttöohjeissa oli nyt huomattavasti vähemmän puutteita kuin aikaisemmissa pohjoismaisissa hankkeissa vuosina 1995 - 1996 ja 2000 - 2001 todettiin. Toistuva panostus markkinavalvontaan tuottaa siis tuloksia.

Testatuista suojaimista kaksi suojajalkineparia ja suojakypärä eivät täyttäneet kaikkia sovellettavien standardien vaatimuksia.

Tässä raportissa selostettu hanke osoitti, samoin kuin aikaisemmat hankkeet, että pohjoismaiden keskinäinen yhteistyö tehostaa markkinavalvontaa ja alentaa sen kustannuksia.

Samantekt

Á árunum 2002 og 2003 fjármagnaði Norræna ráðherranefndin samnorrænt verkefni um markaðseftirlit með persónuhlífum. Þátttökulöndin voru Danmörk, Finnland, Noregur, Ísland og Svíþjóð.

Að auki tóku sænsku neytendasamtökin þátt í verkefninu.

Markmið verkefnisins var að auka þekkingu á gildandi reglum hjá framleiðendum, innflytjendum og seljendum persónuhlífa. Tilgangurinn var að fyrirtækin tryggi sjálf að vörur þeirra uppfylli gildandi kröfur. Jafnframt fór fram úrtakskönnun á persónuhlífum hjá seljendum.

Fræðslu- og upplýsingaátak fór að mestu fram árið 2002. Fræðslan var unnin m.a. í samvinnu við samtök framleiðenda persónuhlífa á Norðurlöndunum.

Úrtakskönnunin var gerð á árinu 2003. Hvert land skoðaði tilteknar gerðir persónuhlífa.

Í ljós kom að aðilar markaðarins höfðu mikinn áhuga að fá fræðslu og upplýsingar um hvaða reglur gilda fyrir framleiðendur, innflytjendur og seljendur persónuhlífa.

Úrtakskönnunin sýndi að veruleg breyting til batnaðar hefur orðið á markaðnum ef borið er saman við fyrri samnorræn verkefni sem gerð voru árin 1995-1996 og 2000-2001. Þannig skilar endurtekið markaðseftirlit árangri.

Samvinna landanna eykur áhrifamátt og dregur úr kostnaði markaðseftirlits.

Kapitel 1

Bakgrund

Under åren 1995-1996 genomförde de nordiska arbetsmiljömyndigheterna ett gemensamt marknadskontrollprojekt inom området personlig skyddsutrustning (Projektrapport *Tema Nord 1997:518 - Marknadskontroll av personlig skyddsutrustning*). Målsättningen den gången var att få erfarenhet av arbetet med marknadskontroll, skapa gemensamma rutiner i de nordiska länderna, ge marknaden en signal om att myndigheterna kommer att bedriva marknadskontroll samt få information om i vilken omfattning marknadskontroll behövs.

Resultatet från projektet visade att målsättningen uppfylldes samt att samarbete länder emellan kan innebära att marknadskontrollen kan drivas på ett effektivare och mindre kostnadskrävande sätt.

Mot bakgrund av detta beslöt de nordiska arbetsmiljömyndigheterna att göra ett nytt gemensamt marknadskontrollprojekt om personlig skyddsutrustning som genomfördes under åren 1999-2000 (Projektrapport *Tema Nord 2001:578 - Nordisk marknadskontroll av personlig skyddsutrustning*).

Vid starten av det första projektet hade många tillverkare inte hunnit med att certifiera och CE-märka sina produkter. Det fanns dessutom många utrustningar som inte var CE-märkta men uppfyllde gamla myndighetskrav. Inriktningen i det första projektet blev därför att kontrollera att tillverkare, importörer och återförsäljare kände till de nya reglerna och efterlevde bestämmelserna innan produkterna levererades till försäljningsstället. Kontrollen omfattade endast vissa produkter inom olika produktområden och då endast CE-märkta produkter.

I det andra projekt var avsikten att ”scanna” marknaden för att kontrollera att all personlig skyddsutrustning för yrkesbruk som salufördes år 2000 verkligen följde gällande bestämmelser. I första hand kontrollerades att produkterna var CE-märkta och att det fanns bruksanvisning på brukarlandets språk. Det hade då gått ett antal år sedan reglerna trädde i kraft så alla aktörer på marknaden borde ha känt till reglerna.

Kontrollen inriktades i stor omfattning mot försäljningsställen som inte enbart sålde personlig skyddsutrustning. Vissa av dessa försäljningsställen var kända att sälja lågprisprodukter, ofta importerade från tredje land.

Resultatet från projektet visade att det fortfarande fanns brister beträffande efterlevnaden av gällande regler samt stora brister i kunskap om regler hos återförsäljarna. De nordiska arbetsmiljömyndigheterna beslutade därför att genomföra ett tredje nordiskt marknadskontrollprojekt.

Kapitel 2

Projektets mål och omfattning

Projektets målsättning var att genom utbildning och marknadskontroll se till att företag som tillverkar/importerar eller säljer personlig skyddsutrustning känner till och följer gällande lagstiftning om personlig skyddsutrustning.

Projektets omfattning skulle vara

- a) Information och utbildning av de olika aktörerna på marknaden under 2002
- b) Stickprovskontroll av företagens produktsortiment under 2003

Informationen och utbildningen skulle i möjligaste mån ske i samverkan med de nordiska ländernas branschorganisationer för personlig skyddsutrustning.

Marknadskontrollen skulle ske genom stickprovskontroller av utvalda typer av produkter. Produkter och ansvarigt land framgår av nedanstående

Finland	Kemikalieskyddshandskar, masker av filtermaterial
Sverige	Ögonskydd mot mekanisk påverkan, skyddsskor med skyddståhätta
Norge	Dykeriutrustningar
Danmark	Fallskyddsutrustningar
Island	Skyddshjälm

Efter genomförd kontroll skulle varje land rapportera till de andra länderna om resultatet av kontrollen. Utvalda produkter skulle skickas för provning.

Kapitel 3

Projektets organisation och genomförande

A. Utbildning och information

SVERIGE

Utbildningen anordnades i samverkan med branschföreningen för personlig skyddsutrustning (BPS). Branschföreningen ansvarade för inbjudan till kurserna och Arbetsmiljöverket stod för lokaler, föreläsare och kurslitteratur. Vid tre utbildningstillfällen under 1 dag informerades drygt 60 personer från leverantörer och tillverkare/importörer om tillämpliga lagar, säljarens ansvar, föreskrifter, direktiv, standardisering och marknadskontroll. Efter avslutad kurs fick deltagarna ett diplom.

FINLAND

Sju av de elva arbetarskyddsdistrikten anordnade ett halvdags informationsmöte på sin region under hösten 2002. Ca 200 brev skickades ut med inbjudan till informationen. Totalt deltog 90 personer från importörer och återförsäljare. I södra delen av Finland deltog i huvudsak importörer, många av dem branschföreningens (STYL) medlemmar. I övriga delar av landet var de flesta deltagarna återförsäljare. Informationen omfattade krav på personlig skyddsutrustning, försäljarens ansvar, marknadskontroll i praktiken och skyddsutrustning för konsumenter som specialgrupp. Informationen, som var kostnadsfri för deltagarna, gavs av representanter från Social- och hälsovårdsministeriet, Konsumentverket och det aktuella arbetarskyddsdistriktet.

I Finland anordnar även branschföreningen egna kurser i samarbete med ministeriet.

NORGE

Information till importörer och säljare anordnades i samverkan med branschföreningen vid ett tillfälle under en dag. Branschföreningen stod för inbjudan till informationen. Antalet deltagare var 22. Informationen omfattade lagar, föreskrifter och direktiv, köplagen och produktansvarslagen, import inom EES och från tredje land, standarder, tekniska kontrollorgan samt marknadskontroll. Praktiska sökningar efter standarder gjordes på Internet. Deltagarna fick ett diplom efter avslutad information.

ISLAND

Utbildning anordnades tillsammans med Loggildingarstofa (konsumentskyddet som ansvarar för personlig skyddsutrustning för privat bruk) och Stadlarad Islands (standardiseringsorganisationen). Utbildningen var i form av ett endagsseminarium och behandlade bl.a. lagar och föreskrifter, CE-märkning, standarder, marknadskontroll och säljarens ansvar. Deltagarna, som var 11 stycken, kom från de flesta kända importörer,

försäljare och tillverkare av personlig skyddsutrustning i Island. En utvärdering av seminariet visade att det utfallit väl och var upplysande. Ett stort intresse för fler seminarier finns också både hos myndigheterna och hos försäljare av personlig skyddsutrustning.

För ytterligare information till importörer, försäljare och användare av personlig skyddsutrustning har Vinnueftirlit rikisins på sin webbplats (www.ver.is/ppece) allmän information om CE-märkning av personlig skyddsutrustning och marknadskontroll. Där finns även en översikt över det som seminariet omfattade samt länkar till ytterligare information.

DANMARK

Planerade utbildningsinsatser kunde inte genomföras. Utbildningen var planerad att ske i samverkan med branschföreningen för personlig skyddsutrustning. Branschföreningen backade emellertid ur varför ingen utbildning genomfördes.

B. Stickprovskontroller av produkter

SVERIGE

Personal från Central tillsyn på Arbetsmiljöverket besökte fyra stora återförsäljare av personlig skyddsutrustning, tre i Stockholm och en i Malmö. Hos dessa återförsäljare kontrollerades skyddsskor med skyddståhätta samt skyddsglasögon mot mekanisk påverkan. 110 par skor/kängor/stövlar och 20 olika typer av skyddsglasögon kontrollerades. Inför kontrollen hade checklistor utarbetats med kontrollpunkter beträffande CE-märkning, övrig märkning, bruksanvisning mm. Åtta par skyddsskor av fyra olika typer och tre olika fabrikat inköptes för provning.

Konsumentverket granskade skidglasögon i tre butiker. Totalt kontrollerades ca 50 glasögon av 6 olika fabrikat.

FINLAND

Inspektörer från samtliga av de 11 arbetarskyddsdistrikten granskade enkla andningsskydd samt kemikalieskyddshandskar. I södra Finland besöktes i huvudsak stora importörer medan återförsäljare och även s.k. lågprisvaruhus besöktes i övriga delar av landet. Kemikalieskyddshandskar granskades särskilt hos företag som tidigare varit med i ett riks-omfattande projekt under 1998 vilket möjliggjorde jämförelse av kontrollresultaten. Totalt utfördes kontroller hos 52 företag.

Inför kontrollerna hade checklistor för enkla andningsskydd och kemikalieskyddshandskar utarbetats. Listorna hade omkring 20 punkter som skulle kontrolleras med särskild inriktning på CE-märkning och bruksanvisning på finska och svenska. Övriga punkter omfattade bl.a. grundläggande krav i tillämpliga standarder. En kort intern utbildning genomfördes beträffande kontroll av skyddsutrustning och ifyllning av blanketter.

Totalt kontrollerades 88 exemplar av enkla andningsskydd varav 53 var av olika typ eller förpackade på olika sätt. 130 par kemikalieskyddshandskar granskades. Av dessa var drygt 80 par av olika typ.

NORGE

Den planerade insatsen av marknadskontroll av dykarutrustningar kunde inte genomföras då Direktoratets expert på området var långtidssjuk.

ISLAND

Vinnueftirlit ríkisins och Loggildingarstofa besökte 15 återförsäljare för kontroll av skyddshjälm. Sammanlagt 36 hjälmar hittades varav 24 stycken var för yrkesmässigt bruk och 12 stycken för fritidsbruk. En typ av hjälm skickades för provning till Sveriges Provnings- och Forskningsinstitut.

DANMARK

Danmark ansvarade för kontroll av fallskyddsutrustningar. Kontrollen gjordes i Köpenhamnsområdet och omfattade 4 olika typer av utrustningar.

HELA NORDEN

Totalt kontrollerades 388 produkter. Fördelningen mellan de olika produktgrupperna var följande:

Skyddsskor	110
Skyddsglasögon	20
Skidglasögon	50
Enkla andningsskydd	88
Kemikalieskyddshandskar	130
Skyddshjälm	36
Fallskydd	4

Kapitel 4

Resultat

SVERIGE

Av de 110 par skor som kontrollerades saknade tre par CE-märkning. Nio par var ej märkta med standard trots att bruksanvisningen angav att de uppfyller standardens krav.

Bruksanvisning på svenska saknades för 16 par. Av de 20 skyddsglasögon som kontrollerades var samtliga försedda med CE-märkning och märkning med aktuell standard. Ett par glasögon saknade bruksanvisning på svenska.

Sammanfattningsvis var praktiskt taget alla produkter försedda med CE-märkning medan 7 % av produkterna ej var märkta med standard och 13 % av produkterna saknade bruksanvisning på svenska.

Av de 8 par skyddsskor som provades uppvisade två par av ett fabrikat brister beträffande slagttålighet.

En sammanställning av resultaten visas nedan.

Skyddsskor		
Antal: Totalt 110 st. av 19 olika fabrikat.		
Lågskor 71 st.		
Kängor 27 st.		
Stövlar 12 st.		
	Antal	Andel [%]
• CE-märkning saknas/bristfällig	3	3
• Bruksanvisning på svenska saknas	16	15
• Ej märkt med standard	9	8
Skyddsglasögon		
Antal: Totalt 20 st. av 12 olika fabrikat.		
Vanliga glasögon 11 st.		
Korgglasögon 9 st.		
	Antal	Andel [%]
• CE-märkning saknas/bristfällig	0	0
• Bruksanvisning på svenska saknas	1	5
• Ej märkt med standard	0	0

Av de ca 50 kontrollerade skidglasögonen av 6 fabrikat saknade ett av fabrikaten CE-märkning och bruksanvisning på svenska och samtliga saknade hänvisning till relevant standard.

FINLAND

Av de enkla andningsskydden saknade en mask CE-märkning och fyra saknade finsk- och/eller svenskspråkiga bruksanvisningar. Grundläggande brister fanns i bruksanvisningarna för 19 produkter. Som grundläggande brister ansågs bristande uppgifter om skyddsförmåga, tillverkare, utrustningens namn eller typkontrollorgan.

Alla kontrollerade handskar var CE-märkta med undantag av en typ av handskar som hade märkningar endast på den ena handsken. 31 par av handskarna saknade bruksanvisningar på finska och/eller svenska. Uppgifterna om kemikalier mot vilka handskarna skyddar och motsvarande skyddsklasser saknades i bruksanvisningarna för 17 par av handskarna. En kontrollerad handske hade ett kvalitetsfel.

Praktiskt taget var alla kontrollerade produkter CE-märkta. Finsk- och svenskspråkiga bruksanvisningar saknades på 5 % av andningsskydden och 24 % av kemikalieskyddshandskarna. Om dessa siffror jämförs med resultaten av det tidigare nordiska projektet år 2000 (rapport *Tema Nord 2001:578*), kan man konstatera att beträffande CE-märkningar är läget bättre, medan för bruksanvisningarnas del har utvecklingen inte varit lika positiv. Vart fjärde par av kemikalieskyddshandskar saknade fortfarande finsk- och svenskspråkiga bruksanvisningar.

Försäljarna drog frivilligt bort ca. 25 % av de bristfälliga andningsskydden. Bristerna i bruksanvisningen korrigerades, antingen genom tillfälliga arrangemang redan på försäljningsstället (tilläggsinformation t.ex. på en dekal) eller genom tillverkarens åtgärder.

Om brister konstaterades för kemikalieskyddshandskar levererade importören i allmänhet en kompletterad eller ny bruksanvisning till försäljningsstället eller till arbetarskyddsdistriktet.

En sammanställning av resultaten redovisas nedan.

Enkla andningsskydd		
Kontrollerade skydd: 88 st. (53 olika)		
	Antal	Andel [%]
Bristfälliga skydd:	24	27
• CE-märkning saknas/bristfällig	1	1
• Bruksanvisning på svenska och finska saknas	5	5
• Bruksanvisning bristfällig	19	22

Skyddshandskar mot kemikalier		
Kontrollerade skydd: 130 st. (drygt 80 olika)	Antal	Andel [%]
Bristfälliga skydd:	59	45
• CE-märkning saknas/bristfällig	0	0
• Bruksanvisning på svenska och finska saknas	31	24
• Bruksanvisning bristfällig	28	22

ISLAND

Av de 24 arbetshjälmarna saknade två hjälmar CE-märkning. Båda dessa var av typen ”Marine Safety Helmet”. Endast fem hjälmar, vilka samtliga var av typen industrihjälm, hade bruksanvisning på isländska. Tre av hjälmarna saknade nummer på EN-standard. Av dessa var två hjälmar av typen ”Marine Safety Helmet” och en hjälm av typen brandhjälm. Fyra hjälmar saknade tillverkningsdatum. Av dessa var två hjälmar av typen ”Marine Safety Helmet” och två av typen stötskyddsmössor.

Av de tolv fritidshjälmarna saknade tre hjälmar CE-märkning. Av dessa var en av typen cykelhjälm, en kanothjälm och en luftsporthjälm. Endast tre av hjälmarna hade bruksanvisning på isländska. De var samtliga av typen cykelhjälm. Tre av hjälmarna, en cykelhjälm, en kanothjälm och en luftsporthjälm, saknade nummer på EN-standard. Tillverkningsdatum saknades på fem av hjälmarna.

Sammanfattningsvis gäller att större delen av produkterna var CE-märkta. En stor andel var även märkta med EN-standard och tillverkningsdatum. Stora brister kunde däremot konstateras beträffande bruksanvisning på isländska vilken endast fanns för 22 % av produkterna. I samtliga avseenden utom beträffande bruksanvisning på isländska uppvisar arbetshjälmarna ett bättre resultat än fritidshjälmarna.

Den hjälmtyp som provats uppfyllde ej kraven i aktuell standard på ett antal punkter bl.a. beträffande stötupptagning.

En sammanställning av resultaten visas nedan.

Arbetshjälm	Antal	CE-märkning saknas	Bruks-anvisning på isländska saknas	EN-standard nummer saknas	Tillverkningsdatum saknas
Industrihjälm	15	0	10	0	0
Brandhjälm	4	2	4	1	0
Stötskyddsmössor	3	0	3	0	2
”Marine Safety Helmet”	2	0	2	2	2
Antal arbetshjälm	24	2 (8%)	19 (79%)	3 (13%)	4 (17%)

Fritidshjälm	Antal	CE-märkning saknas	Bruksanvisning på isländska saknas	EN-standard nummer saknas	Tillverkningsdatum saknas
Cykelhjälm	6	1	3	1	2
Skidhjälm	1	0	1	0	1
Klätterhjälm	1	0	1	0	0
Kanothjälm	3	1	3	1	1
Luftsportshjälm	1	1	1	1	1
Antal hjälmar för privat bruk	12	3 (25%)	9 (75%)	3 (25%)	5 (42%)
Totalt	36	5 (14%)	28 (78%)	6 (17%)	9 (25%)

DANMARK

De fyra kontrollerade fallskydden uppfyllde samtliga krav beträffande CE-märkning, bruksanvisning på danska, märkning med standardnummer mm.

HELA NORDEN

Tabellen nedan sammanfattar noterade brister beträffande märkning och bruksanvisning för samtliga kontrollerade produkter*. Av de totalt 388 kontrollerade produkterna saknade 9 st. tillfredsställande CE-märkning och 80 st. bruksanvisning på landets språk.

Produkt	Antal	CE-märkning saknas/bristfällig	Bruksanvisning på landets språk saknas	Bruksanvisning bristfällig	Märkning med standard saknas	Tillverkningsdatum saknas
Skyddsskor	110	3	16	-	9	-
Skyddsglasögon	20	0	1	-	0	-
Enkla andningsskydd	88	1	4	19	-	-
Kemikalieskyddshandskar	130	0	31	28	-	-
Arbets hjälm	24	2	19	-	3	4
Fritidshjälm	12	3	9	-	3	5
Fallskydd	4	0	0	-	0	-
Totalt	388	9	80	-	-	-

* Några av länderna genomförde en mer detaljerad kontroll av bruksanvisning och märkning. Eftersom inte samtliga länder gjorde detta och att vissa krav inte är aktuella för vissa av produktgrupperna redovisas inte något totalt resultat för dessa kontroller.

Jämfört med föregående projekt (1999-2000) kan konstateras att den totala andelen produkter med brister beträffande CE-märkning och bruksanvisning minskat avsevärt. I detta projekt saknade drygt 2 % av de kontrollerade produkterna tillfredsställande CE-märkning medan siffran för föregående projekt var 11 %. Bruksanvisning på landets språk saknades för 21 % av de kontrollerade produkterna i detta projekt medan siffran för föregående projekt var 48 %.

Kapitel 5

Slutsatser och vidare uppföljning

Det genomförda projektet har visat

- att återkommande kontroller ger resultat i form av säkrare produkter på marknaden,
- att tillverkare/importörer och återförsäljare uppskattar att myndigheterna anordnar utbildning i regelverket om personlig skyddsutrustning,
- att det är en fördel att samarbeta med konsumentmyndigheterna,
- att det nordiska samarbetet avseende marknadskontroll av personlig skyddsutrustning har varit effektivt och därigenom minskat antalet produkter med brister på den nordiska marknaden,
- att det fortfarande finns brister, speciellt beträffande bruksanvisningarna till personlig skyddsutrustning på marknaden,
- att det är viktigt att kunna kontrollera de utvalda produkternas säkerhet genom provningar,
- att det är viktigt att samarbeta med branschorganisationerna som känner till produkt-sortimentet på marknaden och anmäler oseriösa företag till myndigheten samt
- att de personliga kontakter som skapas i projektarbete underlättar de nödvändiga kontakter som behöver tas i marknadskontrollarbetet.

Uppföljningen av marknadskontrollinsatserna i de nordiska länderna har skett genom att respektive myndighet sett till att påträffade brister hos produkter har åtgärdats.

Preface

According to the EEC product Directives the Member States within the EEA are obliged to, by market control, prevent misuse of CE-marking and ensure that products which are covered by the Directives not are placed on the market or put into use if they constitute a safety risk.

In the Nordic countries the occupational safety and health authorities are responsible for market surveillance of personal protective equipment for professional use. The Consumer Agencies are responsible for surveillance of personal protective equipment for private use.

The aim of the project has mainly been to increase the level of knowledge at the enterprises that manufacture, import, or market personal protective equipment and to control that they follow existing legislation.

From the central Nordic authorities the following persons have been participating in the project:

- Denmark:** Per Scherling and Gitte Herreborg Olsen, National Work Environment Authority
- Finland:** Kauko Konttinen and Kaija Kivinen, Ministry of Social Affairs and Health
- Iceland:** Olafur Hauksson and Sigurdur Karlsson, Occupational Safety and Health Administration
- Norway:** Jens Brynestad, Per Arne Larsen and Tor Solheim, Directorate of Labour Inspection
- Sweden:** Birgitta Carlsson, Bengt Johansson and Björn Andersson, the Swedish Work Environment Authority. Håkan Nilsson, the Swedish Consumer Agency

Björn Andersson has been the leader of the project. The project that has been financed by the Nordic Council of Ministers was finished in the autumn of 2003.

Solna February 2004

Björn Andersson

Summary

The Nordic Council of Ministers granted in 2002 – 2003 money for a Nordic project on market control of PPE. The countries participating were Denmark, Finland, Norway, Island and Sweden.

In addition to the Nordic Working Environment Authorities also Nordic Consumer Agencies participated.

The aim of the project was to improve the level of knowledge regarding existing legislation at manufacturers/importers and retailers of PPE. The objective with that was to get the enterprises themselves to see to it that their products fulfil existing legislation. Furthermore spot checks should be carried out on the enterprises' product ranges.

Educational and informative activities were performed mainly during 2002. The educational activities were in several cases carried out in cooperation with the trade organisations for PPE in the Nordic countries.

The spot checks were carried out during 2003. The different Nordic countries controlled different kinds of PPE. A number of protective footwear and one type of safety helmet were sent for testing.

The result of the project shows that there is a great interest among the operators on the market to get information and education about the rules that apply for manufacturers/importers and retailers of PPE.

The result of the spot check shows a considerable improvement of the situation on the market regarding CE-marking and instructions for use compared to the earlier projects that were carried out in 1995-1996 and 2000-2001. Frequent market control activities will thus give results.

The results from the tests were that two pair of protecting footwear and the safety helmet did not fulfil all the demands in the applicable standards.

To sum up this project has, as the earlier projects, shown that cooperation between several countries gives a more efficient and less costly market control.

Chapter 1

Background

During the years 1995-1996 the Nordic national occupational safety and health authorities carried out a joint market control project pertaining to area of personal protective equipment (Project report *TemaNord 1997:518 – Market control of personal protective equipment*). The objectives that time were to obtain experience of working with market control, create a joint routine in the Nordic countries, and give the market a signal that authorities will carry out market control as well as receive information about to which extent market control is needed.

The result of the project showed that the objectives were fulfilled and that a joint venture between the countries could result in a more efficient a less costly market control.

Against that background it was decided by the Nordic occupational safety and health authorities to carry out a new joint market control project on personal protective equipment (PPE). The project was performed during the years 1999 – 2000 (Project report *TemaNord 2001:578 – Nordic Market Control of Personal Protective Equipment*).

At the start of the first project manufacturers had not managed to certify and CE-mark their products. Furthermore, many products that were not CE-market fulfilled older authority requirements. The aim of the first project was therefore to control that manufacturers, importers and retailers were acquainted with and observed the new regulations before the products were delivered for sale. The control included only certain products within the various production areas and only CE-marked products.

The aim of the second project was to “scan” the market to control that all personal protective equipment for professional use that was offered for sale in the year 2000 really complied with the existing regulations. First of all the products were controlled for CE-mark and user instructions in the language of the country. Quite a number of years had gone by since the rules came into force and therefore all persons involved in the market should be aware of their existence.

The control was mainly directed towards stores and retailers not specialised in personal protective equipment. Some of these stores were known to sell low price products, often imported from outside the EU.

The result of the second project showed that there still were deficiencies regarding the observance of existing regulations and that the retailers had very limited knowledge of the regulations. The Nordic occupational safety and health authorities therefore decided to carry out a third Nordic market control project.

Chapter 2

The object and scope of the project

The objective of the project was, by education and market control, to see to it that companies that manufacture, import or sell personal protective equipment know and follow existing regulations regarding PPE.

The scope of the project should be

- a) During 2002: Information and education of the different operators on the market.
- b) During 2003: Spot checks of the product range of the enterprises.

The information and education should as far as possible be performed in cooperation with the trade organisations for PPE in the Nordic countries.

The market control should be performed by spot checks of selected types of products. The products and the countries responsible were:

Finland	Chemical protective gloves, filtering half masks
Sweden	Eye protectors against mechanical risks, protective footwear with protective toe cap
Norway	Equipment for diving
Denmark	PPE against falls from a height
Iceland	Safety helmets

When the control was performed each country should report to the other countries about the result of the control. Selected products should be sent for testing.

Chapter 3

The organisation and realisation of the project

A. Education and information

SWEDEN

The education was arranged in cooperation with the Swedish trade organisation for PPE (BPS). The trade organisation was responsible for invitation to the courses and the Swedish Work Environment Authority answered for premises, lecturers and literature. At three one-day seminars fully 60 persons from suppliers, manufacturers and importers were informed about applicable laws, vendors responsibilities, regulations, European directives, standardisation and market control. After the course the participants were provided with a diploma.

FINLAND

At seven of the eleven districts half-day information meetings were arranged during the autumn 2002. About 200 invitation letters to the meetings were sent out. In total 90 persons from importers and retailers participated. In the southern part of Finland mainly importers participated of which many were members of the Finnish trade organisation (STYL). In the rest of the country most of the participants were retailers. The information included requirements on personal protective equipment, vendor's responsibilities, market control in practice and protective equipment for consumers as a special group. The information, that was free of cost for the participants, was given by representatives from the Ministry of Social Affairs and Health, the Consumer Agency and the district in question.

In Finland the trade organisation also arranges its own courses in cooperation with the Ministry.

NORWAY

A one day information seminar for importers and retailers was arranged in cooperation with the trade organisation at one occasion. The trade organisation arranged the invitation to the seminar that was attended by 22 persons. The information included laws, regulations, and European directives as well as the purchase- and product liability laws, import within EEA and from countries outside the European Union, standards, technical bodies and market control. Practical searches for standards were performed using the Internet. After the information the participants were provided with a diploma.

ICELAND

Education was arranged together with the consumer and standardisation organisations. The education was in the form of a one day seminar and dealt with among other things laws and regulations, CE-marking, standards, market control and vendors responsibility. The 11 participants came from most of the known importers, retailers and manufacturers of personal protective equipment in Island. An evaluation of the seminar showed that it had turned out well and been instructive. There is also a great interest for more seminars both at the authorities and at the retailers of PPE.

For further information to importers, retailers and user of PPE the Occupational Safety and Health Administration has on its website (www.ver.is/ppece) general information on CE-marking of PPE and market control. There is also an overview of the content of the seminar as well as links to further information.

DENMARK

The planned educational arrangements could not be carried out. The education was planned to be carried out in cooperation with the trade organisation for PPE. However the trade organisation backed out and for that reason no education was carried out.

B Spot checks of products

SWEDEN

Personnel from the central office of the Swedish Work Environment Authority visited four big retailers of personal protective equipment of which three were situated in the Stockholm area and one in Malmö. At the retailers protective footwear with protective toe cap and eye protectors against mechanical risks were controlled. 110 pairs of shoes/boots/high boots and 20 different kinds of eye protectors were controlled. Before the controls check lists were worked out covering CE-marking, other markings, instructions for use etc. Eight pair of safety shoes of four different types and from three manufacturers was bought for testing.

The Swedish Consumer Agency inspected ski goggles at three retailers. In total about 50 goggles from six manufacturers were controlled.

FINLAND

Inspectors from all of the eleven districts inspected filtering half masks and chemical protective gloves. In the south of Finland mainly big importers were visited while retailers and also low price stores were visited in the rest of the country. Chemical protective gloves were inspected particularly at companies that earlier had been included in a nationwide project during 1998 which made comparisons of results possible. In total controls were made at 52 companies.

Before the controls check lists were worked out regarding filter half masks and chemical protective gloves. The lists had about 20 items to be controlled of which CE-marking and instructions for use in Finnish and Swedish were of particular importance. The other items covered among other things basic requirements in applicable standards. A short internal education was carried out regarding control of protective equipment and filling in forms.

In total 88 filtering half masks were controlled of which 53 were of different types or packed differently. 130 pair of chemical protective gloves were examined of which fully 80 pair were of different types.

NORWAY

The planned activity regarding market control of diving equipment could not be carried out because the expert in the field at the Directorate was ill during a long period.

ICELAND

The Occupational Safety and Health Administration and the Consumer Agency controlled safety helmets at 15 retailers. In total 36 helmets were found of which 24 were for professional use and 12 for private use. One type of helmet was sent for testing to the Swedish Testing and Research Institute.

DENMARK

Denmark was responsible for control of PPE against fall from a height. The control was made in the Copenhagen area and included 4 different types of equipment.

ALL NORDIC COUNTRIES

In total 388 products were controlled. The distribution between the different product groups was the following:

Protective footwear	110
Eye protectors	20
Ski goggles	50
Filtering half masks	88
Chemical protective gloves	130
Safety helmets	36
PPE against fall from a height	4

Chapter 4

Results

SWEDEN

Three pair of the 110 controlled pair of shoes were not CE-marked. Nine pair were not marked with the applicable standard despite the fact that the instruction for use stated that they fulfilled the requirements in the standard. 16 pair lacked instructions for use in Swedish. All of the 20 pair eye protectors that were controlled were provided with CE-marking and were marked with the applicable standard. One pair of the eye protectors lacked instructions for use in Swedish.

To sum up, as good as all products were provided with CE-marking while 7 % of the products lacked marking with applicable standard and 13 % of the products lacked instructions for use in Swedish.

Of the eight pair of protective shoes tested two pair of one make did not fulfil the requirements regarding impact resistance.

A compilation of the results is shown below.

Protective footwear		
Number: In total 110 pair of 19 different makes.		
Shoes 71 pair		
Boots 27 pair		
High boots 12 pair		
	Number	Percentage
• CE-marking missing or defective	3	3
• Instructions for use in Swedish missing	16	15
• Not marked with applicable standard	9	8
Eye protectors		
Number: In total 20 pair of 12 different makes.		
Ordinary protective glasses 11 pair		
Goggles 9 pair		
	Number	Percentage
• CE-marking missing or defective	0	0
• Instructions for use in Swedish missing	1	5
• Not marked with applicable standard	0	0

Of the 50 controlled ski goggles of 6 different makes, one make lacked CE-marking and instructions for use in Swedish and all ski goggles lacked reference to applicable standards.

FINLAND

One of the filtering half masks was not CE-marked and four masks had no instructions for use in Finnish and/or Swedish. Basic deficiencies such as insufficient information on the level of protection, manufacturer, name of the equipment or notified body were found in the instructions for use for 19 products.

All controlled pair of gloves were CE-marked except for one type of glove which only had marking on one of the gloves. 31 pair of gloves had no instructions for use in Finnish and/or Swedish. Information on which chemicals the gloves protect against and corresponding protective classes were missing in the instructions for use for 17 pair of gloves. One pair of controlled gloves was of inferior quality.

As good as all controlled products were CE-marked. Instructions for use in Finnish and Swedish were missing for 5 % of the filter masks and 24 % of the chemical protective gloves. If these figures are compared to the results from the earlier Nordic project carried out during year 2000 (report *TemaNord 2001:578*) it can be noted that the situation is better regarding CE-marking while less progress have been made regarding the instructions for use. Every fourth pair of chemical protective gloves still lack instructions for use in Finnish and Swedish.

The retailers voluntarily withdrew about 25 % of the defective filtering half masks. The shortcomings in the instructions for use were corrected either by temporary arrangements at the sales place (additional information for example on a sticker) or by actions by the manufacturer.

When deficiencies were found regarding chemical protective gloves the importer in general delivered new or supplemented instructions for use to the retailer or to the district.

A compilation of the results is shown below.

Filtering half masks		
Number of controlled masks: 88 (53 different)		
	Number	Percentage
Defective products:	24	27
• CE-marking missing or defective	1	1
• Instructions for use in Finnish and Swedish missing	5	5
• Instructions for use defective	19	22

Chemical protective gloves		
Number of controlled gloves: 130 (fully 80 different)	Number	Percentage
Defective products:	59	45
• CE-marking missing or defective	0	0
• Instructions for use in Finnish and Swedish missing	31	24
• Instructions for use defective	28	22

ICELAND

Two of the 24 helmets for professional use were not CE-marked. Both of these were of type Marine Safety Helmets. Only five helmets, which all were of type industrial safety helmet, had instructions for use in Icelandic. Three of the helmets lacked EN-standard number. Of these, two helmets were of type Marine Safety Helmets and one of type helmets for fire fighters. Four helmets lacked date of manufacture of which two helmets were of type Marine Safety Helmets and two of type industrial bump caps.

Of the twelve helmets for private use three lacked CE-marking. Of these, one was of type helmets for pedal cyclists, one of type helmets for canoeing and one was a helmet for airborne sports. Only three of the helmets had instructions for use in Icelandic and they all were of the type helmets for pedal cyclists. Three of the helmets, one helmet for pedal cyclists, one helmet for canoeing and one helmet for airborne sports were not marked with EN-standard numbers. Date of manufacture was missing on five of the helmets.

To sum up most of the products were CE-marked. They were also to a large extent marked with EN-standard numbers and date of manufacture. Big deficiencies could however be found regarding instructions for use in Icelandic which was only present for 22 % of the products. In all respects, except instructions for use in Icelandic, the helmets for professional use showed better results than the helmets for private use.

The tested helmet did not fulfil the requirements at a number of points in the applicable standard for example regarding shock absorption.

A compilation of the results is shown below.

Helmets for professional use	Number of products	CE-marking missing	Instructions for use in Icelandic missing	EN-standard number missing	Date of manufacture missing
Industrial safety helmets	15	0	10	0	0
Helmets for fire fighters	4	2	4	1	0
Industrial bump caps	3	0	3	0	2
Marine Safety Helmets	2	0	2	2	2
Number of helmets for professional use	24	2 (8%)	19 (79%)	3 (13%)	4 (17%)

Helmets for private use	Number of products	CE-marking missing	Instructions for use in Icelandic missing	EN-standard number missing	Date of manufacture missing
Helmets for pedal cyclists	6	1	3	1	2
Helmets for alpine skiers	1	0	1	0	1
Helmets for mountaineers	1	0	1	0	0
Helmets for canoeing	3	1	3	1	1
Helmets for airborne sports	1	1	1	1	1
Number of helmets for private use	12	3 (25%)	9 (75%)	3 (25%)	5 (42%)
Total number of helmets	36	5 (14%)	28 (78%)	6 (17%)	9 (25%)

DENMARK

All of the four controlled PPE against falls from a height fulfilled all requirements regarding CE-marking, instructions for use in Danish, marking with number of the standard etc.

ALL NORDIC COUNTRIES

The table below summarizes registered deficiencies regarding marking and instructions for use for all controlled products*. Of the in total 388 controlled products nine were lacking satisfactory CE-marking and 80 were lacking instructions for use in the language of the country in question.

Type of products	Number of products	CE-marking missing	Instructions for use in the language of the country missing	Instructions for use defective	EN-standard number missing	Date of manufacture missing
Protective footwear	110	3	16	-	9	-
Eye protectors	20	0	1	-	0	-
Filter half masks	88	1	4	19	-	-
Chemical protective gloves	130	0	31	28	-	-
Helmets for professional use	24	2	19	-	3	4
Helmets for private use	12	3	9	-	3	5
PPE against falls from a height	4	0	0	-	0	-
Total number of products	388	9	80	-	-	-

- * Some of the countries carried out a more detailed control of instructions for use and marking. Since not all countries did the same and due to the fact that certain requirements not are applicable for certain products total results are not shown for these controls.

Compared to the previous project (1999-2000) it can be noted that the total share of the products with deficiencies concerning CE-marking and instructions for use has decreased considerably. In this project slightly more than 2 % of the controlled products were lacking satisfactory CE-marking while the figure for the previous project was 11 %. Instructions for use in the language of the country were missing for 21 % of the controlled products while the figure in the previous project was 48 %.

Chapter 5

Conclusions and further follow up

The project has shown that

- recurrent controls give results in the form of safer products on the market;
- manufacturers, importers and retailers appreciate that the authorities arrange education regarding the regulations on PPE;
- it is an advantage to cooperate with the Consumer Agencies;
- the Nordic cooperation regarding market control of PPE has been efficient and owing to that reduced the number of products with deficiencies on the Nordic market;
- deficiencies still exist, particularly regarding instructions for use for PPE on the market;
- it is important to be able to control the safety of selected products by testing;
- it is important to cooperate with the trade associations that have knowledge of the range of products on the market and report non-serious companies to the authorities and
- the personal contacts established in project work make the necessary contacts that need to be taken in the market control work easier.

The follow up of the market control activities in the Nordic countries has been done by the respective authority seeing to it that the product deficiencies found were taken care of.

Obtain your Nord and TemaNord reports from:

BELGIUM & LUXEMBOURG

Jean de Lannoy
Avenue du Roi, 202, 1190 Brussels
Tel +32 (0)2 538 5169 Fax +32 (0)2 538 0841
jean.de.lannoy@euronet.be

CANADA

Renouf Publishing Company Ltd
5369 Canotek Road, Ottawa, Ontario K1J 9J3
Tel + 1 (613) 745 2665 Fax + 1 (613) 745 7660
order.dept@renoufbooks.com
www.renoufbooks.com

CHINA

C N P I E C
Europe Division 16 Gongti East Road, P.O. Box 88, Beijing
Tel +86 10 50 66 688-8 Fax +86 10 50 63 101

DENMARK

Svensk-Norsk Bogimport A/S
Esplanaden 8 B, 1263 København K
Tel +45 33 14 26 66 Fax +45 33 14 35 88
snb@bog.dk
www.snbog.dk

ESTLAND

Astro Raamatud AS
Pärnu mnt 142, 11317 Tallinn
Tel +372 654 8485 Fax +372 654 8475
book@astro.ee

FAROE ISLANDS

H.N. Jacobsens Bókahandil
Postboks 55, 110 Tórshavn
Tel +298 31 10 36 Fax +298 31 78 73
hnj-bokh@post.olivant.fo

FINLAND

Akademiska Bokhandeln
PB 128, Centralgatan 1, 00101 Helsingfors
Tel +358 9 12141
akatilaus@akateeminen.com
www.akateeminen.com

FRANCE

Librairie LAVOISIER
14, rue de Provigny, 94236 Cachan Cedex
Tel +33 (1) 4740 6700 Fax +33 (1) 4740 6702
group@lavoisier.fr
www.lavoisier.fr

GERMANY

UNO-Verlag GmbH
Am Hofgarten 10, 53113 Bonn
Tel +49 (0)228 949020 Fax +49 (0)228 9490 222
info@uno-verlag.de
www.uno-verlag.de

HUNGARY

Euro Info Service
PO Box 1039, 1245 Budapest
Tel +36 (1) 329 2487 Fax +36 (1) 349 2053
euroinfo@euroinfo.hu

ICELAND

Mál og Menning
Laugavegi 18, 101 Reykjavik
Tel +354 (9)515 2500 Fax +354 (9)515 2505
verslun@mm.is

LATVIA

Jana Rozes Gramātnica
Kr. Barona iela 5, 1011 Riga
Tel +371 (0)2 284288 Fax +371 7 370 922

LITHUANIA

Penki Kontinentai
A. Stulginskio 5, 2001 Vilnius
Tel +370 (5) 2664540 Fax +370 (5) 2664565
books@5ci.lt
www.books.lt

NORWAY

Akademika A/S
Postboks 84 Blindern, 0314 Oslo
Tel +47 22 85 30 30 Fax +47 22 85 30 80
bloken@sio.uio.no
www.akademika.no

ROMANIA

Euromedia s.r.l.
Str Dionisie Lupu nr 65, 70184 Bucuresti
Tel + 40 1 614 06 64 Fax + 40 1 312 96 46

SWEDEN

Fritzes
Kundservice, 106 47 Stockholm
Tel +46 (0)8 690 9190 Fax +46 (0)8 690 9191
order.fritzes@nj.se
www.fritzes.se

THE NETHERLANDS

De Lindeboom Internationale Publicaties b.v.
M.A. de Ruyterstraat 20 A, NL-7482 BZ Haaksbergen
Tel +31 (0)53 5740004, Fax +31 (0)53 5729296
books@delindeboom.com
www.delindeboom.com

UNITED KINGDOM

The Stationery Office
P.O. Box 276, London SW8 5DT
Tel +44 870 600 5522 Fax +44 870 600 5533
customer.services@tso.co.uk
www.tso.co.uk/bookshop

USA

Bernan
4611-F Assembly Drive, Lanham MD 20706-4391
Tel +1 (301) 459 7666 Fax +1 (301) 459 0056
query@bernan.com
www.bernan.com

ÅLAND

Lisco bok- och pappershandel
Skarpansvägen 25, Box 8, 22101 Mariehamn
Tel +358 (0)18 17 177 Fax +358 (0)18 19 771
info@lisco.fi